

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 691/2018 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen kirjeäänestyksen käytännöistä

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Anna Kontulan /vas näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 691/2018 vp:

Mitä hallitus aikoo tehdä, jotta äänestäminen olisi nykyistä yksinkertaisempaa ja täten äänestyskynnys alhaisempi myös tilapäisesti ulkomailla oleskeleville?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Kirjeäänestystä koskeva laki vaalilain muuttamisesta (939/2017) tuli voimaan 1.11.2018 ja sitä sovelletaan ensimmäistä kertaa kevään 2019 eduskuntavaaleissa. Muutoksen myötä äänioikeutettu, jolla ei ole kotikuntaa Suomessa, ja muu äänioikeutettu, joka asuu tai oleskelee ulkomailla koko ennakkoäänestysajanjakson ja vaalipäivän, saa äänestää kirjeitse ulkomailta (vaalilain 66 a §).

Lain tavoitteena on parantaa erityisesti ulkomailla pysyvästi asuvien äänioikeutettujen mutta myös vaalien ajan ulkomailla tilapäisesti asuvien tai oleskelevien äänioikeutettujen mahdollisuutta äänestää yleisissä vaaleissa (HE 101/2017 vp, s 11). Edustustoissa ja niiden toimipaikoissa äänestämisen lisäksi kyseisillä henkilöillä on valittavanaan vaihtoehtoinen äänestystapa kirjeäänestyksen myötä. Käytännössä uusi äänestystapa helpottaa erityisesti sellaisten äänioikeutettujen äänestämistä, joilla on pitkä matka lähimpään ennakkoäänestyspaikkana toimivaan edustustoon tai sen toimipaikkaan. Näin ollen kirjeäänestysmahdollisuus asettaa nämä ulkomailla asuvat tai oleskelevat äänioikeutetut yhdenvertaisempaan asemaan Suomessa ja lähempänä edustustoja tai niiden toimipaikkoja asuviin ja oleskeleviin äänioikeutettuihin nähden sekä edistää näiden perustuslaissa turvattujen vaali- ja osallistumisoikeuksien toteutumista.

Kirjeitse äänestävän on lain mukaan tilattava kirjeäänestysasiakirjat etukäteen ulkomaiseen osoitteeseen, asiakirjat saatuaan huolehdittava, että äänestystilanteessa on läsnä kaksi täysi-ikäistä todistajaa ja äänestettyään lähetettävä äänensä kirjeäänestyksen lähetekuudessa ulkomailta Suomeen oman kunnan keskusvaalilautakunnalle (vaalilain 66 c–e §).

Lakimuutosta valmisteltaessa on tullut erityisesti pohdittavaksi, miten ulkomailla asuvien ja oleskelevien tosiasiallisia äänestysmahdollisuuksia voidaan parantaa siten, että vaalijärjestelmän luotettavuus ei vaarantuisi.

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 691/2018 vp

Lain esitöissä tuodaan esiin, että kirjeäänestysasiakirjoja ei voi tilata Suomeen kirjeäänestyksen väärinkäytösten ehkäisemiseksi (HE 101/2017 vp, s. 12). Niin ikään kirjeäänänen sisältävää lähete-kuorta ei voi lähettää Suomesta. Kirjeäänestysmahdollisuus on suunnattu nimenomaan niille, jotka eivät käytännössä voi vaalien aikaan äänestää Suomessa. Tilatessaan materiaalin äänioikeutetun tulee vakuuttaa, että hänellä ei ole kotikuntaa Suomessa tai hän oleskelee ulkomailla koko ennakköäänestysajanjakson ja vaalipäivän ajan eikä hänellä siten ole mahdollisuutta äänestää Suomessa (vaalilain 66 c §). Vaikka tilauksen yhteydessä vaaditaan vakuutus ulkomailla olosta niiltä äänioikeutetuilta, joiden kotikunta on Suomessa, on käytännössä mahdotonta valvoa sitä, onko äänestäjä ollut ulkomailla vaalien aikaan. Tästä huolimatta sen seikan, että kirjeäänestysasiakirjat on tilattava ulkomaiseen osoitteeseen, voidaan katsoa lisäävän luottamusta siihen, että lakia noudatetaan. Jos kirjeäänestysasiakirjat olisi mahdollista tilata suoraan kotiosoitteeseen Suomessa, olisi riskinä, että äänioikeutettu esimerkiksi äänestäisi kotonaan ja pyytäisi toista henkilöä postittamaan kirjeäänänen ulkomailta Suomeen. Tällaisessa tapauksessa yhdenvertaisuus Suomessa vaalien aikaan asuvien ja oleskelevien äänioikeutettujen kesken ei toteutuisi, koska tällaisen kotonaan lainvastaisesti kirjeitse äänestäneen henkilön ei tarvitsisi mennä äänestyspaikalle äänestämään. Lain tarkoituksena on siten pyrkiä estämään muun muassa tämän tyyppiset väärinkäytökset.

Vaalivapaus ja vaalisalaisuus ovat vaalien keskeisiä periaatteita. Perustuslain 25 §:ssä säädetään nimenomaisesti, että eduskuntavaalit ovat salaiset, mutta vaalisalaisuus koskee vakiintuneesti myös muita vaaleja.

Äänestäminen on tähän asti tapahtunut aina vaaliviranomaisen edessä. Tällä on nimenomaan pyritty turvaamaan vaalien yleinen luotettavuus ja äänestäjän oikeus ja mahdollisuus ilmaista vapaa tahtonsa sekä pyritty varmistamaan vaalisalaisuuden toteutuminen. Kirjeäänestys on merkittävä poikkeus tästä menettelytavasta, koska se toimitetaan ilman vaaliviranomaisen valvontaa. Hallituksen esityksessä on problematisoitu kirjeäänestyksen sisältämää haastetta siitä, kuinka äänestäjän vaalisalaisuus ja vaalivapaus voitaisiin turvata, ja tältä osin on myös tunnistettu erilaisia riskejä, joita asiaan liittyy (HE 101/2017 vp, s.17–18). On selvää, että kirjeitse äänestävän vaalisalaisuutta ja vaalivapautta ei ole käytännössä mahdollista turvata varsinaisessa äänestystilanteessa samalla tavalla kuin äänestyspaikalla tapahtuvassa äänestyksessä. Koska kirjeäänestäminen on äänioikeutetulle vapaaehtoinen äänestystapa, on kuitenkin katsottu, että hänen tulisi vastaavasti kantaa enemmän vastuuta äänestystilanteen asianmukaisesta kulusta.

Vaalilain kirjeäänestystä koskevien säännösten mukaan äänestäjän on itse huolehdittava oman vaalisalaisuutensa ja vaalivapautensa säilymisestä äänestäessään kirjeitse (vaalilain 66 d §). Tämän lisäksi kahden täysi-ikäisen ja esteettömän todistajan on vakuutettava kirjeäänestyksen lähetekirjeeseen tekemällään allekirjoituksella, että äänestäjä on äänestänyt vaalisalaisuuden säilyttäen ja niin, ettei hänen vaalivapauttaan ole loukattu (vaalilain 66 d §). Käsitellessään vaalilain muuttamista koskevaa hallituksen esitystä eduskunnan perustuslakivaliokunta katsoi, että tällainen todistajainvakuutusta koskeva vaatimus on asianmukainen vaalisalaisuuden turvaamisen kanalta (PeVM 3/2017 vp, s. 2).

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 691/2018 vp

Lakimuutosta valmisteltaessa painoarvoa on annettu sille, että vaalisalaisuus kirjeäänestyksessä turvataan parhaalla mahdollisella tavalla, joka ylläpitää ja vahvistaa luottamusta demokraattiseen vaalijärjestelmään, joskin toisaalta on ollut tiedossa, että kirjeäänestyksen osalta vaalisalaisuuteen kohdistuvilta epäilyiltä ei täysin voi välttyä (HE 101/2017 vp, s. 18). Perustuslakivaliokunta katsoi mietinnössään, että vaalisalaisuuden säilymiseen liittyvät riskit eivät kuitenkaan muodostu sellaisiksi, että ne estäisivät hallituksen esityksessä ehdotetun kaltaisen sääntelyn, eikä se ehdottanut esitykseen muutoksia tältä osin; päin vastoin perustuslakivaliokunta piti esitystä tarpeellisenä ja tarkoituksenmukaisena (PeVM 3/2017 vp, s. 3).

Koska kirjeäänestys on täysin uusi äänestysmenettely, joka on ensimmäistä kertaa käytössä tulevissa huhtikuun eduskuntavaaleissa, tässä vaiheessa on liian aikaista ottaa kantaa mahdollisiin lainsäädännön muutostarpeisiin. Perustuslakivaliokunta huomioi lakiesitystä koskevassa mietinnössään, että kirjeäänestyksen toteuttamisen seuranta ja arviointi on tärkeää erityisesti vaalisalaisuuden kannalta (PeVM 3/2017 vp, s. 3). Oikeusministeriö seuraa kirjeäänestyksen sujuvuutta sekä kevään vaaleista saatavia kokemuksia ja palautteita ja on tarvittaessa valmis pohtimaan tapoja kehittää kirjeäänestyskäytäntöjä edelleen.

Helsingissä 28.3.2019

Oikeusministeri Antti Häkkänen